

Privatanställda chefer har mest att tjäna på en högskoleutbildning

Staffan Brantingson³

Bland tre undersökta yrkesgrupper har privatanställda chefer mest att tjäna på en högskoleutbildning. För denna grupp höjer en eftergymnasial utbildning medellönen med 13 200 kronor jämfört med gymnasial utbildning. Minst tjänar privatanställda dataspecialister på en eftergymnasial utbildning, då medellönen endast ökar med 3 400 kronor jämfört med personer med gymnasial utbildning inom samma yrkesgrupp.

Lönespridningen påverkas mindre av ökad utbildning bland dataspecialister och chefer för särskilda funktioner än bland redovisningsekonomer, ekonomiska assistenter m.fl. För privatanställda dataspecialister och offentligt anställda chefer för särskilda funktioner minskar till och med lönespridningen avsevärt.

Det är några slutsatser från denna studie, som syftar till att undersöka effekterna av en eftergymnasial utbildning på medellön och lönespridning.

Metoden går ut på att jämföra personer inom *samma* yrkesgrupp men med olika lång utbildning, gymnasial utbildning respektive eftergymnasial utbildning i minst tre år. Datamaterialet kommer från den officiella lönestrukturstatistiken för år 2003.

Tre yrkesgrupper har undersökts, *chefer för särskilda funktioner* (SSYK⁴ 123), *dataspecialister* (SSYK 213) samt *redovisningsekonomer, administrativa assistenter m.fl.* (SSYK 343). Till *chefer för särskilda funktioner* räknas t.ex. ekonomi-, personal-, informations- och IT-chefer. Valet av yrkesgrupper hänger samman med att det inom samma yrkesgrupp måste finnas personer med olika utbildningsnivåer. I många yrkesgrupper finns det nästan bara personer på en utbildningsnivå och då går det inte att studera löneeffekten av en ökad formell utbildning.

³ Författaren är utredare vid enheten för lönestatistik vid SCB. Förfrågningar kan ställas direkt till författaren via e-post med adress fornamn.efternamn@scb.se.

⁴ Standard för svensk yrkesklassificering 1996. Se www.scb.se/ssyk för en beskrivning av nomenklaturen.

Löneeffekten av utbildning beror till stor del på vilket yrke man får efter en viss utbildning och vilket yrke man skulle ha utan den. Många utbildar sig antagligen för att få sysselsättning inom ett annat yrke än det man skulle få/ha om man inte utbildade sig. Detta är ett problem i samband med beräkningar av utbildningspremier, som kräver att man på något sätt kontrollerar för yrkestillhörigheten. Då marknadsförhållandena är olika för olika yrkesgrupper, kommer löneskillnaderna mellan personer med olika utbildningsnivåer att skilja sig åt av orsaker som inte har direkt med utbildningen att göra. För att kringgå detta problem studeras löneeffekten av ökad utbildning inom *samma* yrke. Eftersom det inte finns tillgång till lönedata på yrkesnivå, måste yrke approximeras med yrkesgrupp. Resultaten är således direkt relevanta för en person med gymnasial utbildning som överväger att vidareutbilda sig på högskolenivå för att sedan återvända till samma typ av jobb.

Det ska påpekas att det inte görs någon regelrätt uträkning av utbildningspremien i denna artikel. I en sådan bör hänsyn också tas till den individuella förmågan. För att beräkna utbildningspremien måste man också ta hänsyn till kostnaden för utbildningen, framför allt i form av uteblivna inkomster under utbildningstiden.

Både medellön och lönespridning är viktiga

Det självklara måttet på intäkten av ökad utbildning är *medellönen* för grupper med olika lång utbildning. Ett annat intressant mått kan vara *lönespridningen*, eftersom den indikerar vilken lön man kan erhålla med ett mycket bra respektive mycket dåligt löneutfall av utbildningen.

Lönespridningen är i allmänhet större ju högre medellönen är i en grupp. Då högre utbildning praktiskt taget alltid innebär att man får högre lön, är lönespridningen normalt större i mer välutbildade grupper än i andra. En större lönespridning kan också tyda på att den individuella prestationen, såväl under utbildningen som i arbetet efter utbildningen, har inverkan på lönesättningen.

Lönespridningen kan inte helt ersätta medellönen som mått, utan de kompletterar varandra. Medellönen säger mer om avkastningen på högre utbildning, medan lönespridningen säger mer om möjligheten till löneutveckling och hur sammanpressad lönestrukturen är inom yrkesområdet.

Ett problem är att man inte riktigt vet om en större lönespridning beror på själva utbildningen eller på karriärmöjligheterna inom yrkesgruppen. Det kan vara så att lönen inte ökar särskilt mycket di-

rekt efter en avslutad högskoleutbildning, utan först efter några år. Då har man hunnit skaffa sig den arbetslivserfarenhet som krävs för att kunna söka ansvarsfulla tjänster med ett åtföljande lönelöft.

Kvinnor och män väljer olika utbildningar

Det är en allmän uppfattning att utbildning ska löna sig så att den lockar människor att vidareutbilda sig. Med mer kunskaper i "bagaget" ska möjligheterna till mer avancerade arbetsuppgifter öka och därmed också möjligheterna till en högre lön. Ett vanligt debattämne är frågan om "utbildningspremien" (den extra lön man kan få genom att utbilda sig mer) i Sverige räcker för att tillräckligt många ska tycka att det är mödan värt att lägga ner tre till fem år på högskolestudier.

För individen behöver emellertid inte det ekonomiska vara den enda drivkraften för att utbilda sig. Genom högre utbildning ökar en persons yrkesmässiga och geografiska rörlighet, livskvalitet m.m.

Bevekelsegrunderna för valet av utbildning och yrke tycks också vara olika för kvinnor och män. Utbildningsstatistiken visar t.ex. att det är fler kvinnor som utbildar sig inom området "Hälso- och sjukvård, social omsorg" och att det är mest män inom området "Teknik och tillverkning".

Här följer en redovisning av de tre yrkesgrupper som har undersökts. Resultaten redovisas uppdelat på sektor och kön.

Utbildning höjer lönen mer i den privata sektorn än i den offentliga för chefer för särskilda funktioner

Skillnaden i *medellön* mellan dem som har gymnasial utbildning och dem som har eftergymnasial utbildning inom yrkesgruppen *chefer för särskilda funktioner*⁵ är klart större i den privata sektorn än i den offentliga. I den privata sektorn är skillnaden i medellön 13 200 kronor, medan motsvarande skillnad i den offentliga sektorn är 5 800 kronor. Relationen mellan de högskoleutbildades lön och de gymnasieutbildades blir sålunda 136 procent i den privata sektorn och 118 procent i den offentliga sektorn.

⁵ Chefer som planerar, leder och samordnar arbetet inom en stabs- eller specialistfunktion i stora eller medelstora företag, organisationer och myndigheter, t.ex. ekonomi-, personal-, informations- eller IT-chef.

Även om medellönen är högre för dem med eftergymnasial utbildning, finns det personer med endast gymnasial utbildning som har hög lön. Kompetens kan självklart förvärfvas på annat sätt än genom formell högskoleutbildning.

Lönespridningen minskar med högre utbildning i den offentliga sektorn. I den privata sektorn minskar lönespridningen för män, medan den ökar för kvinnor.

Tabell 6
Genomsnittlig månadslön och lönespridning⁶ efter utbildning, sektor och kön för yrkesgruppen chefer för särskilda funktioner år 2003

Utbildningsnivå	Kön	Offentlig sektor				Privat sektor			
		Medellön	P10	P90	P90/P10	Medellön	P10	P90	P90/P10
Gymnasial	Kvinnor	31 100	22 000	40 500	1,84	32 600	21 500	46 000	2,14
	Män	33 200	25 000	44 100	1,76	38 600	23 000	55 000	2,39
	Totalt	32 500	24 000	42 500	1,77	37 100	22 600	53 400	2,36
Eftergymnasial, 3 år eller längre exkl. forskarutb.	Kvinnor	37 000	28 000	48 500	1,73	43 100	26 800	62 200	2,32
	Män	39 200	29 600	50 500	1,71	53 100	33 200	75 300	2,27
	Totalt	38 300	28 900	49 600	1,72	50 300	30 400	72 400	2,38
Lönerelation ⁷	Kvinnor	119%				132%			
	Män	118%				138%			
	Totalt	118%				136%			

Stor variation i lönespridningen bland dataspecialister

Inom den offentliga sektorn ökar lönespridningen avsevärt bland kvinnorna med en längre utbildning, medan effekten är obetydlig bland männen i yrkesgruppen *dataspecialister*, som t.ex. systemerare, programutvecklare och programmerare. I den privata sektorn är lönespridningen mindre bland de högt utbildade än bland dem som har gymnasieutbildning.

Oavsett utbildningsnivå är lönespridningen större och medellönen högre bland män än bland kvinnor i denna yrkesgrupp. De största

⁶ Med lönespridning menas i detta fall kvoten mellan den 90:e och den 10:e percentilen. Med 90:e percentilen menas att 90 procent av de anställda har en lön som är lika med eller lägre än vad värdet visar. Med 10:e percentilen menas att 10 procent av de anställda har en lön som är lika med eller lägre än vad värdet visar. Om till exempel 90:e percentilen är 34 000 och 10:e percentilen 17 000 kronor blir kvoten lika med två.

⁷ Eftergymnasialt utbildades lön i procent av gymnasialt utbildades lön.

skillnaderna finns i den privata sektorn. Bland kvinnor i den privata sektorn är trots detta lönespridningen större och medellönen högre än bland kvinnor i den offentliga sektorn. Andelen kvinnor av de sysselsatta är större i den offentliga sektorn än i den privata.

Ökningen i medellön mellan de två utbildningsnivåerna är mellan 3 100 och 4 400 kronor beroende på sektor och kön.

Tabell 7
Genomsnittlig månadslön och lönespridning efter utbildning, sektor och kön för yrkesgruppen dataspecialister år 2003

Utbildningsnivå	Kön	Offentlig sektor				Privat sektor			
		Medellön	P10	P90	P90/P10	Medellön	P10	P90	P90/P10
Gymnasial	Kvinnor	23 000	19 000	28 300	1,49	29 300	21 000	39 500	1,88
	Män	25 600	19 300	33 000	1,71	32 200	21 000	44 300	2,11
	Totalt	24 600	19 100	31 900	1,67	31 600	21 000	43 600	2,08
Eftergymnasial, 3 år eller längre exkl. forskarutb.	Kvinnor	27 400	21 500	35 000	1,63	32 400	23 400	42 700	1,82
	Män	29 000	22 000	37 800	1,72	35 900	25 000	49 400	1,98
	Totalt	28 400	21 800	36 600	1,68	35 000	24 300	47 800	1,97
Lönerelation	Kvinnor	119%				111%			
	Män	113%				111%			
	Totalt	115%				111%			

Stor ökning av lönespridningen för kvinnor bland redovisningsekonomer, administrativa assistenter m.fl.

För kvinnliga *redovisningsekonomer, administrativa assistenter m.fl.* ökar lönespridningen med ökad utbildningsnivå betydligt mer än i de andra yrkesgrupperna. Annars syns samma mönster i denna yrkesgrupp som bland dataspecialister. Medellönen ökar med några tusen kronor med eftergymnasial utbildning.

Precis som för *dataspecialister* är skillnaden mellan utbildningsgrupperna större i den offentliga sektorn än i den privata. Lönerelationen mellan eftergymnasialt och gymnasialt utbildade är 122 procent i den offentliga sektorn mot 116 procent i den privata.

Tabell 8
Genomsnittlig månadslön och lönespridning efter utbildning, sektor och kön för yrkesgruppen redovisningsekonomer, administrativa assistenter m.fl. år 2003

Utbildningsnivå	Kön	Offentlig sektor				Privat sektor			
		Medellön	P10	P90	P90/P10	Medellön	P10	P90	P90/P10
Gymnasial	Kvinnor	19 600	17 000	23 000	1,35	22 500	17 500	28 700	1,64
	Män	22 100	17 100	28 400	1,66	25 300	17 400	34 500	1,98
	Totalt	19 900	17 000	23 800	1,40	23 100	17 500	30 000	1,71
Eftergymnasial, 3 år eller längre exkl. forskarutb.	Kvinnor	23 600	18 500	30 000	1,62	25 000	17 200	33 300	1,94
	Män	25 100	18 800	32 000	1,70	29 300	19 800	41 600	2,10
	Totalt	24 200	18 500	31 000	1,68	26 700	18 300	36 400	1,99
Lönerelation	Kvinnor	120%				111%			
	Män	114%				116%			
	Totalt	122%				116%			

Sammanfattning

För offentliganställda chefer för särskilda funktioner skiljer medellönen 5 800 kronor mellan dem som har gymnasial och eftergymnasial utbildning. För de privatanställda är skillnaden 13 200 kronor. Bland *dataspecialister* och *redovisningsekonomer, administrativa assistenter m.fl.* är motsvarande skillnad mellan 3 400 kronor och 4 300 kronor. Den minsta skillnaden finns bland privatanställda *dataspecialister*.

Bland offentliganställda *dataspecialister* och *redovisningsekonomer, administrativa assistenter m.fl.* är skillnaden i medellön mellan dem som har gymnasial och eftergymnasial utbildning i den offentliga sektorn större för kvinnor än för män. För offentliganställda chefer för särskilda funktioner är skillnaden i stort sett lika stor. I den privata sektorn gäller det omvända, där har männen en större skillnad i medellön än kvinnorna.

När det gäller lönespridningen, påverkas den mest av ökad utbildning bland *redovisningsekonomer, administrativa assistenter m.fl.* Lönespridningen påverkas också något för offentliganställda chefer för särskilda funktioner och privatanställda *dataspecialister*, men för dessa grupper minskar lönespridningen med en ökad utbildning. Bland privatanställda chefer för särskilda funktioner är effekten på lönespridningen av en längre utbildning olika för kvinnor och män. För kvinnorna ökar lönespridningen medan den minskar för männen.

Faktaruta

Yrkesgrupperna följer Standard för svensk yrkesklassificering (SSYK), medan uppgifterna om utbildningsnivå är hämtade från utbildningsregistret på SCB. När uppgiftslämnarna ska klassificera vilken yrkesgrupp respektive anställd ska tillhöra, ska de gå efter vilka arbetsuppgifter personen har, inte vad man är utbildad till.

Statistiken avser lön och inte inkomst. Inkomst är vad personer faktiskt tjänar och påverkas av bland annat deltid och frånvaro samt innehåller andra inkomstslag än lön. Alla redovisade löner är uppräknade till att avse heltid.

Statistiken i privat sektor baseras på en urvalsundersökning och i offentlig sektor på en totalundersökning. Lönestatistiken i privat sektor redovisas normalt uppdelad på arbetare och tjänstemän. Här har en sammanslagning skett. I lönebegreppet ingår fast lön, rörlig lön som till exempel provision, skift-/OB-tillägg, helglön (endast arbetare), ersättning för beredskap och jour samt förmåner.